

Διάλογος: Μια εναλλακτική διδακτική πρόταση

Χριστοφορίδου Μαρία, Δρ., Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης, Ειδικός Επιστήμονας ΑΠΘ

Με την παρούσα διδακτική πρόταση¹ γίνεται απόπειρα να διδαχθεί η ενότητα «Διάλογος» του διδακτικού εγχειριδίου για τη διδασκαλία της Έκφρασης- Έκθεσης στη Α' Λυκείου, και ειδικότερα οι παράγραφοι, 1. 'Η σχέση του λόγου με το σώμα, το χρόνο και το χώρο', 2. 'Προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός διαλόγου/ μιας συνομιλίας', 3. 'Ο λογοτεχνικός διάλογος' (α. Ο διάλογος στα αφηγηματικά λογοτεχνικά κείμενα, β. Ο θεατρικός διάλογος, γ. Η φυσικότητα στο διάλογο) και η άσκηση της Δραματοποίησης². Στις Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο³, το προβλεπόμενο δίωρο καλύπτει τις παραγράφους 1 και 2, μεταθέτει τη διδασκαλία της παραγράφου 3 στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και αντ' αυτής συμπεριλαμβάνει τα θέματα για συζήτηση και Έκφραση- Έκθεση των σσ. 116-130⁴.

Η επιλογή εκ μέρους μας διαφορετικής σειράς στη διδασκαλία της ανωτέρω ύλης, διαφορετικής όχι μόνο από την υποδεικνυόμενη στις Οδηγίες, αλλά και από την ευθύγραμμη διάταξη της ύλης στο βιβλίο του μαθητή, συναρτάται 1. με την αντίληψη ότι το υλικό που θα προκαλέσει ενδιαφέρον και θα κινητοποιήσει τους μαθητές/τριες πρέπει να προηγείται ερωτημάτων που μερικές φορές στερούνται στέρεου αντικειμένου (για παράδειγμα στην πρώτη παράγραφο της διδακτικής ενότητας του βιβλίου του Οργανισμού ο μαθητής καλείται να φανταστεί ή να έχει στο μυαλό του μια συζήτηση που έχει παρακολουθήσει κάποια άλλη χρονική στιγμή, ώστε να μπορέσει να απαντήσει στις ερωτήσεις που ακολουθούν αναφορικά με τη σχέση που έχει ο λόγος με το σώμα, τον χρόνο και τον χώρο)· 2. με την άποψη ότι είναι συχνά προτιμότερο ένα ζήτημα να εξετάζεται συνολικά, ώστε να προσφέρεται μια ολοκληρωμένη εικόνα στους μαθητές/τριες, η οποία επιτρέπει παρατηρήσεις, αναγωγές και συγκρίσεις, και οδηγεί ομαλά στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Με αυτές τις προϋποθέσεις θεωρήσαμε πως οι εισαγωγικές ερωτήσεις του βιβλίου του Μαθητή στις παραγράφους 1 και 2 βρίσκονται στο κενό, ιδίως μάλιστα αν δεν έχει προηγηθεί στην τάξη ζωντανά η παρακολούθηση ενός βιντεοσκοπημένου διαλόγου που να ενεργοποιεί άμεσα και ικανοποιητικά τους μαθητές/τριες και να δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες για παρατήρηση και έκφραση των απόψεών τους. Επίσης η πρόταξη της δεύτερης παραγράφου έναντι της πρώτης θα εισήγαγε λογικότερα στο θέμα του διαλόγου, εφόσον η σχέση του λόγου με το σώμα, τον χρόνο και τον χώρο έπεται των προϋποθέσεων που απαιτούνται για την επίτευξη ενός διαλόγου. Τέλος, συμπεριλάβαμε στη διδακτική ενότητα και τον λογοτεχνικό διάλογο με τη λογική που ήδη προαναφέραμε, δηλαδή, χάριν της συνολικότερης παρουσίας ενός διδακτικού αντικειμένου.

Με το παραπάνω σκεπτικό στο πρώτο από τρία στάδια της διδασκαλίας μας πραγματοποιήσαμε την παράγραφο 2 ('Προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός διαλόγου/ μιας συνομιλίας'), στο δεύτερο στάδιο την παράγραφο 3 ('Ο λογοτεχνικός διάλογος' α. Ο διάλογος στα αφηγηματικά λογοτεχνικά κείμενα, β. Ο θεατρικός διάλογος, γ. Η φυσικότητα στο διάλογο), και στη συνέχεια ακολουθεί η Δραματοποίηση που συνδυάζεται με την παράγραφο 1 ('Η σχέση του λόγου με το σώμα, το χρόνο και το χώρο'). Των σταδίων αυτών προηγείται μια εισαγωγική πραγμάτευση του διαλόγου που βασίζεται σε λήμματα λεξικών για τον όρο διάλογος και διερευνά

1* Η Μαρία Χριστοφορίδου είναι διδάκτωρ φιλολογίας, ειδική επιστήμονας του Α.Π.Θ.

Η διδακτική αυτή δοκιμή παρουσιάστηκε από την υπογράφουσα σε μια πρώτη μορφή κατά το ακαδημαϊκό έτος 1997-8 σε φοιτητές του τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο του μαθήματος της «Διδακτικής Μεθοδολογίας της Νεοελληνικής Γλώσσας» με διδάσκοντα τον κ. Σωφρόνη Χατζησαββίδη, τον οποίο ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά του και τις υποδείξεις του.

2 Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2005, σσ. 110-115.

3 Οδηγίες για τη Διδασκαλία των Φιλολογικών Μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, Σχολικό έτος 2004-5, Αρχαία Ελληνικά- Λατινικά- Νεοελληνική Γλώσσα- Νεοελληνική Λογοτεχνία – Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία- Ιστορία, Φιλοσοφία – Ψυχολογία, 2004, σσ. 112-3.

4 Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2005.

τα βασικά στοιχεία της σημασίας του.

Αν λοιπόν υπάρχει αντικειμενική δυσκολία λόγω έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής να παρουσιαστούν στη σχολική τάξη μαγνητοσκοπημένοι διάφοροι τύποι διαλόγου, η πρότασή μας, εστιασμένη σε λογοτεχνικά κείμενα, αποτελεί μια εναλλακτική λύση, ώστε να εκμαιεύσουμε αβίαστα όλα τα στοιχεία που ορίζουν το ιδιαίτερο είδος επικοινωνίας που συνιστά ο διάλογος. Να σημειωθεί, τέλος, πως η ολοκλήρωση της ενότητας του διαλόγου με τη δραματοποίηση και τον έλεγχο των ασκήσεων μετατροπής απαιτεί συχνά και μια τρίτη διδακτική ώρα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ⁵

Γενικότερα και σύμφωνα με τις γενικές οδηγίες για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας (Έκφρασης- Έκθεσης)⁶ με τη διδασκαλία του διαλόγου στοχεύουμε στην καλλιέργεια τόσο της προφορικής (ακούω-μιλώ) όσο και της γραπτής επικοινωνίας (διαβάζω-γράφω) και κατανόησης (καταλαβαίνω). Ειδικότερα, οι διδακτικοί μας στόχοι που αφορούν στον γνωστικό τομέα και συγκεκριμένα στο γνωστικό αντικείμενο του διαλόγου είναι ο μαθητής/τρια:

1. να παγιώσει τη γνώση του για τη δομή του διαλόγου και να καταστεί ικανός να διακρίνει τα είδη των διαλόγων,
2. να κατανοήσει εναργώς τις συνθήκες υπό τις οποίες ένας διάλογος αποβαίνει αποτελεσματικός,
3. να αντιληφθεί και να είναι σε θέση να αποκρυπτογραφεί τη στάση ενός ομιλητή στο ζήτημα που θέτει ο διάλογος καθώς και τη σχέση του με τους άλλους ομιλητές· άρα να λαμβάνει υπόψη το είδος και τον τρόπο της λεκτικής εκφοράς αλλά και το ύφος, τη διάθεση και τις κινήσεις του σώματός του ομιλητή⁷.
4. να διαμορφώσει σαφή εικόνα των τρόπων με τους οποίους μεταφέρεται στον γραπτό λόγο και μάλιστα στα λογοτεχνικά κείμενα ένας προφορικός διάλογος.
5. να έρθει σε επαφή με διάφορα είδη λογοτεχνικών κειμένων και να αποκτήσει ασφαλέστερα κριτήρια για τη διάκρισή τους, και συνάμα
5. να εθιστεί στη χρήση λεξικών και να εξοικειωθεί με τον τρόπο παρουσίασης των λημμάτων σε αυτά.

Σχετικά με τους διδακτικούς στόχους μας που αφορούν στον συναισθηματικό και ψυχοκινητικό τομέα κύρια επιδίωξή μας ήταν να δοθεί στον μαθητή/τρια η δυνατότητα:

1. να εκφραστεί δημιουργικά, να αναπτύξει δεξιότητες και να υποδυθεί ρόλους,
2. να εξοικειωθεί με τη δημιουργική και βιωματική ανάγνωση,
3. να συνεργαστεί με τους συμμαθητές/τριές του και να αποκτήσει μεγαλύτερη αίσθηση ομαδικού πνεύματος.

ΚΕΙΜΕΝΑ⁸

Τα κείμενα που χρησιμοποιήθηκαν αντλήθηκαν από τα παρακάτω έργα:

1. Πλάτωνος Πρωταγόρας, (μτφρ. Ι.Σ. Χριστοδουλόπουλου-Ε. Α. Πλευρά), Εκδ. Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 2001.
2. Ιάκωβου Καμπανέλλη, «Το παραμύθι χωρίς όνομα», Θέατρο, τ. Β', Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1984, σσ. 21-2, σσ. 57-8, σ. 114.
3. Ζυράννας Ζατέλη, Και με το φως του λύκου επανέρχονται, Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1994, σ. 465.

⁵ Για την ταξινόμηση των στόχων ακολουθήθηκε το σύστημα των Bloom B. S. - Krathwohl D. R., 1991. Βλ. και Κασσωτάκη Μ. Ι., 2003.

⁶ Βλ. *Οδηγίες για τη Διδασκαλία των Φιλολογικών Μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, Σχολικό έτος 2004-5, Αρχαία Ελληνικά- Λατινικά- Νεοελληνική Γλώσσα- Νεοελληνική Λογοτεχνία – Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία- Ιστορία, Φιλοσοφία – Ψυχολογία*, 2004, σ. 103.

⁷ Οι δύο πρώτοι κυρίως στόχοι αποσκοπούν στην κατανόηση και κατάκτηση εκ μέρους των μαθητών στοιχείων και ικανοτήτων ιδιαίτερας χρήσιμων για την αποκωδικοποίηση ποικίλων δημοσίων συζητήσεων και των στόχων των ομιλητών που συμμετέχουν σε αυτές, συνεπώς για τη μελλοντική ζωή τους ως πολιτών.

⁸ Τα αποσπάσματα των κειμένων προσαρμόστηκαν στο μονοτονικό σύστημα.

4. Κοσμά Πολίτη, *Eroica*, Εκδ. Α. Καραβία, Αθήνα χ.χ.έ., σ. 91.
5. «Μνήμη», από το βιβλίο του Στρατή Τσίρκα, *Στον κάβο κι άλλα διηγήματα*, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1996, σσ. 141-2.
6. Samuel Beckett, *Ω, οι ωραίες μέρες*, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα χ.χ.έ., σσ. 40-1.
7. Θόδωρου Αγγελόπουλου, *Ο θίασος*, Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1975, σσ. 80-1.
8. «Ο γάμος του Μπαρμπαγιώργου και ο Καραγκιόζης νύφη», από το βιβλίο *Ο Καραγκιόζης*, επιμ. Γιώργου Ιωάννου, Εκδ. Ερμής, Αθήνα 1971, σ. 40.

ΠΟΡΕΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Εισαγωγικά

Παρουσιάζουμε στην τάξη όσα λεξικά νεοελληνικής γλώσσας διαθέτει η βιβλιοθήκη του σχολείου μας - ακόμη και αν δεν τα χρειαστούμε όλα δίνουμε τη δυνατότητα στους μαθητές/τριες να εθισθούν και να εξοικειωθούν με τη χρήση τους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση χρησιμοποιούμε τα λεξικά του Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό για το Σχολείο και το Γραφείο*, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα 2004, και το *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998. Ζητούμε από 2 μαθητές/τριες να εντοπίσουν στα δύο λεξικά αντιστοίχως το λήμμα διάλογος και να το διαβάσουν μεγαλόφωνα στην τάξη και πιθανόν να το ξαναδιαβάσουν.

Τα λήμματα έχουν ως εξής:

Γ. Μπαμπινιώτη, σσ. 258-9: 1. η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για επίλυση προβλήματος, συλλογή πληροφοριών κ.λ.π.): γόνιμος, / εποικοδομητικός ~ \ \ ανοίγω ~ \ \ οι ~ της ταινίας ΑΝΤ. μονόλογος· ΦΡ. διάλογος (μεταξύ) κωφών για πλήρη ασυνεννοησία και εμμονή των συνομιλητών στις θέσεις τους, 2. φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη του θέματος: οι ~ ■ συνομιλία.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, σ. 358: 1. συζήτηση, ανάμεσα σε δύο συνήθ. πρόσωπα ή ομάδες ανθρώπων, κατά την οποία καθένας από τους συνομιλητές παίρνει εναλλάξ το λόγο για να διατυπώσει, με σχετική συντομία, την άποψή του επάνω σε κάποιο θέμα: (ακολουθούν παραδείγματα), \ (επέκτ.) συνεχής ανταλλαγή απόψεων για την εξομάλυνση διαφορών, για την εξεύρεση κοινών αποδεκτών λύσεων κτλ. (ακολουθούν παραδείγματα). 2. τα λόγια που ανταλλάσσουν τα πρόσωπα σε ένα λογοτεχνικό, θεατρικό ή κινηματογραφικό έργο (ακολουθούν παραδείγματα). 3. φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο, στο οποίο η ανάπτυξη του θέματος γίνεται με ερωταποκρίσεις ανάμεσα σε διάφορα πρόσωπα: Οι διάλογοι του Πλάτωνα. Οι «Νεκρικοί διάλογοι» του Λουκιανού.

Ζητούμε από τους μαθητές/τριες να συγκρίνουν τα δύο λήμματα και εύκολα με τη συζήτηση καταλήγουμε 1. ως προς τη δομή ότι ο διάλογος συνιστά μια εναλλαγή λόγων μεταξύ προσώπων που συχνά παίρνει τη μορφή ερωταποκρίσεων, 2. ως προς τα είδη του ότι υπάρχει δημόσιος και ιδιωτικός, λογοτεχνικός και φιλοσοφικός διάλογος, και 3. ως προς τον στόχο του ότι αποσκοπεί στην ανταλλαγή πληροφοριών και την επίλυση προβλημάτων. Συζητούμε επίσης τη φράση διάλογος (μεταξύ) κωφών, οπότε προκύπτει το ζήτημα της αποτελεσματικότητας του διαλόγου, που συνίσταται στη συνεννόηση δύο ή περισσότερων προσώπων ή ομάδων που λαμβάνουν μέρος στον διάλογο. Ήδη λοιπόν οι μαθητές έχουν προϋδασθεί σε βασικές έννοιες σχετικά με τον διάλογο που θα αποδειχθούν χρήσιμες για τη συνέχεια του μαθήματος.

Κατόπιν μοιράζουμε το 1^ο Φύλλο Εργασίας⁹ σε κάθε θρανίο με ένα απόσπασμα από τον Πρωταγόρα του Πλάτωνα (329B-E) αποκρύπτοντας τον τίτλο και τα ονόματα των συνομιλητών, και ορίζουμε συγκεκριμένες δραστηριότητες. Οι μαθητές επισημαίνουν την εναλλαγή προσώπων του κειμένου και τις ερωταποκρίσεις και αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για φιλοσοφικό διάλογο που διερευνά ένα φιλοσοφικό/ηθικό πρόβλημα. Τους ενημερώνουμε για τον τίτλο του έργου και τον

⁹ Βλ. Παράρτημα.

συγγραφέα.

Στάδιο Πρώτο

‘Προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός διαλόγου/ μιας συνομιλίας’

Μοιράζουμε το 2^ο Φύλλο Εργασίας¹⁰ σε κάθε θρανίο με τα τρία αποσπάσματα από Το παραμύθι χωρίς όνομα¹¹. Για μερικά λεπτά αφήνουμε τους μαθητές/τριες να κοιτάξουν τα αποσπάσματα και μετά τους ζητούμε να τα διαβάσουν μεγαλόφωνα- επιλέγουμε τόσους μαθητές/τριες όσα και τα πρόσωπα του διαλόγου. Στη συνέχεια τους αφήνουμε λίγα λεπτά να συνεργαστούν ανά δύο, για να επεξεργαστούν τις δραστηριότητες του Φύλλου Εργασίας. Οι μαθητές/τριες εύκολα επισημαίνουν ότι στο πρώτο κείμενο ο λόγος των ομιλητών δεν είναι σχετικός με το θέμα της συζήτησης, όπως το θέτει στο παραπάνω απόσπασμα ο Πολύκαρπος. Στο δεύτερο κείμενο προστίθεται ως απαραίτητο στοιχείο ενός αποτελεσματικού διαλόγου η σαφήνεια και η επάρκεια των πληροφοριών που οφείλουν να μην είναι ούτε λιγότερες ούτε περισσότερες από όσες χρειάζονται. Με το τρίτο απόσπασμα προσφέρεται ένας διάλογος που διεξάγεται με επιτυχία και οι συνομιλητές επικοινωνούν αποτελεσματικά. Συνάμα επισημαίνεται η ειλικρινής διάθεση των συνομιλητών να επικοινωνήσουν και να συνεννοηθούν μεταξύ τους.

Μετά τη σύγκριση εξάγουμε συμπεράσματα για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται ώστε να επιτυγχάνεται η επικοινωνία (1. συνάφεια- σχέση με το θέμα, 2. σαφήνεια- ακρίβεια, 3. επαρκείς πληροφορίες –όχι λιγότερες, όχι περισσότερες). Τονίζεται εκ νέου ότι ο διάλογος λειτουργεί με τη συνεργασία των δύο ομιλητών. Διαφορετικά η επικοινωνία διαταράσσεται, ανακόπτεται ή καταλύεται. Τα συμπεράσματά μας αναγράφονται στον πίνακα.

Στάδιο Δεύτερο

‘Ο λογοτεχνικός διάλογος’ (α. Ο διάλογος στα αφηγηματικά λογοτεχνικά κείμενα, β. Ο θεατρικός διάλογος).

Ακολουθούμε την ίδια διαδικασία με το πρώτο στάδιο και μοιράζουμε το 3^ο Φύλλο Εργασίας¹² με τα κείμενα της Ζυράννας Ζατέλη¹³, του Κοσμά Πολίτη, του Στρατή Τσίρκα¹⁴, του Samuel Beckett, του Θόδωρου Αγγελόπουλου και του Καραγκιόζη, χωρίς το όνομα των συγγραφέων και των τίτλων των έργων.

10 Βλ. Παράρτημα.

11 Προτιμήσαμε να καλύψουμε τις προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός διαλόγου/ μιας συνομιλίας με κείμενα που έχουν κάποια συνοχή, πράγμα που κρίνεται προσφορότερο από τις μεμονωμένες ερωταποκρίσεις που προτείνει το βιβλίο του μαθητή από τις οποίες λείπει το συνεκτικό πλαίσιο. Παράλληλα με την επιλογή μας κεντρίζουμε το ενδιαφέρον των μαθητών για ένα γνωστό νεοελληνικό θεατρικό έργο.

12 Βλ. Παράρτημα.

13 Κριτήριο για την επιλογή των παραπάνω κειμένων αποτέλεσε αρχικά η ανάγκη να καλυφθεί μεγάλο εύρος λογοτεχνικών ειδών (μυθιστόρημα, διήγημα, θεατρικό έργο, σενάριο, θέατρο σκιών). Συνάμα τα κείμενα διαβαθμίστηκαν κλιμακωτά κατ’ είδος έτσι ώστε η σειρά τους στο φυλλάδιο να διευκολύνει την επισήμανση ομοιοτήτων και διαφορών πρώτα μεταξύ των αποσπασμάτων που γειτνιάζουν και μετά συνολικά μεταξύ τους· εξαίρεση αποτέλεσε το κείμενο του Καραγκιόζη που παρουσιάζει εμφανέστερη απόκλιση από τα άλλα. Η παρουσία δύο αποσπασμάτων από μυθιστορήματα (Ζ. Ζατέλη, Κ. Πολίτη) κρίθηκε σκόπιμη για να καλύψει όλα τα σημεία στίξης και τα άλλα σημάδια που χαρακτηρίζουν τον διάλογο (εισαγωγικά, παύλες, κτλ.), ενώ το διήγημα «Μνήμη» του Σ. Τσίρκα προκρίθηκε γιατί είναι από τα ελάχιστα διηγήματα στη νεοελληνική λογοτεχνία, του οποίου η ιστορία σχεδόν εξ ολοκλήρου εκτυλίσσεται διαλογικά (βλ. και Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2000, σ. 151). Το θεατρικό είδος εκπροσωπείται από ένα παραδοσιακό-ελληνικό ιδιαίτερο είδος θεάτρου, του θεάτρου σκιών, όποτε στον αντίποδά του επιλέχθηκε ένα θεατρικό έργο του διεθνούς ρεπερτορίου. Το σενάριο, αν και ένα γενικό παραγνωρισμένο και άγνωστο στο αναγνωστικό κοινό είδος, συμπεριλήφθηκε επειδή συμπληρώνει το θέατρο ως μια άλλη έκφραση ανα-παραστατικής τέχνης αλλά και γιατί αποτελεί τον καμβά των κινηματογραφικών ταινιών, ενός από τους δημοφιλέστερους ομολογουμένως τρόπους ψυχαγωγίας των μαθητών/τριών μας.

14 Τα πρόσωπα με τη σειρά που διαλέγονται στο απόσπασμα αυτό έχουν ως εξής:

A., B., Γ., A. Γ., A., Γ., A.

A= Η persona του επίδοξου συγγραφέα, B= Νικόλας, Γ= Δημήτρης

Δίνουμε λίγο χρόνο στους μαθητές/τριες να αναγνώσουν σιωπηρά τα κείμενα, τα οποία στη συνέχεια διαβάζονται μεγαλόφωνα στην τάξη -επιλέγουμε τόσους μαθητές/τριες όσα και τα πρόσωπα του διαλόγου και έναν μαθητή/τρια επιπλέον για τον αφηγητή, όπου χρειάζεται. Κατόπιν χωρίζουμε τους μαθητές/τριες σε έξι ομάδες και τους ζητούμε να ασχοληθούν με τις δραστηριότητες του πρώτου μέρους κατά ομάδα. Με το πρώτο ερώτημα που αφορά κάθε ομάδα ξεχωριστά ζητούμε από τους μαθητές/τριες να διακρίνουν σε ποιο λογοτεχνικό είδος θα μπορούσαν να κατατάξουν το κείμενό τους αιτιολογώντας την άποψή τους.

Με υπόβαθρο την ασαφή, αλλά ήδη υπάρχουσα από την εξέταση λογοτεχνικών κειμένων, γνώση για τον τρόπο γραφής διαφόρων ειδών λογοτεχνικών έργων οι μαθητές/τριες επισημαίνουν ως διακριτικά στοιχεία για τα αφηγήματα την ύπαρξη αφηγητή, (αν και είναι γνωστό ότι δεν είναι σε κάθε περίπτωση αντιληπτή η παρουσία του), και τις αναφορές του στις διαθέσεις και τη δράση των μυθιστορηματικών προσώπων του υπό τύπον περιγραφής και σχολίων. Αντιστοίχως αναφέρουν για τα θεατρικά έργα την παρουσία κύριων ονομάτων, τη χωρίς επέμβαση τρίτου εναλλαγή των προσώπων, τη συνομιλία τους σε ευθύ λόγο, και τις σκηνικές υποδείξεις που διατυπώνονται εντός παρενθέσεων. Με τα δεδομένα αυτά το πρώτο και το δεύτερο απόσπασμα αναγνωρίζονται εύκολα ως αφηγηματικά κείμενα, το κείμενο του Τσίρκα κατατάσσεται μετά από κάποια σκέψη στο αφηγηματικό είδος, το τέταρτο και κυρίως το έκτο απόσπασμα εντάσσονται στο είδος τους χωρίς καμιά δυσκολία, και προβληματισμός προκύπτει μόνο για το σενάριο. Για το σενάριο γίνεται συζήτηση για τα στοιχεία που έχουν επισημάνει οι μαθητές/τριες, υπογραμμίζεται η πλάγια γραφή που συνιστά τη συνομιλία μεταξύ των προσώπων, συζητείται εν εκτάσει ο τρόπος του αφηγηματικού μέρους (τελευταία παράγραφος), που είναι κοφτός, θυμίζει τις σκηνικές θεατρικές υποδείξεις, οι οποίες συνάμα συμπίπτουν και με τη δράση, και οδηγούνται με τη βοήθειά μας προς την ταυτοποίηση του αποσπάσματος με το σεναριακό είδος. Μετά την αναγνώριση του είδους κάθε κειμένου τα κείμενα χωρίζονται με βάση τις ομοιότητές τους σε δύο ομάδες που περιλαμβάνουν τα τρία πρώτα και τα τρία τελευταία αντιστοίχως.

Με το δεύτερο ερώτημα οι μαθητές/τριες καλούνται να παρατηρήσουν προσεκτικότερα τον τρόπο με τον οποίο εισάγεται και αποτυπώνεται ο διάλογος στον γραπτό λόγο και ειδικώς σε κάθε κείμενο: εκτός των κύριων ονομάτων που έχουν ήδη αναφερθεί και συχνά της μεσολάβησης ενός αφηγητή, επισημαίνονται οι παύλες και τα εισαγωγικά που δηλώνουν την εναλλαγή στον λόγο των προσώπων καθώς και άλλα σημεία στίξης (π.χ. ερωτηματικά, θαυμαστικά, αποσιωπητικά), που προσδίδουν ζωντάνια και παραστατικότητα στα κείμενα· κατά δεύτερον εντοπίζονται λοιπά εξωγλωσσικά στοιχεία που αφορούν τον τρόπο εκφοράς του λόγου και τα παραγλωσσικά (κινήσεις, χειρονομίες, κτλ.), με τα οποία αποδίδεται και κατανοείται σαφέστερα το πλήρες και βαθύτερο νόημα των διαλόγων. Σε συζήτηση που ακολουθεί συγκρίνεται, αιτιολογείται και τονίζεται εκ νέου ο τρόπος με τον οποίον εκφράζονται τα στοιχεία αυτά στα αφηγηματικά και θεατρικά έργα (αναλυτικά περιγραμμένα εξωγλωσσικά και παραγλωσσικά στοιχεία στα αφηγηματικά είδη- εντός παρενθέσεων σύντομες σκηνικές υποδείξεις και δραματική αναπαράσταση στο θέατρο).

Με βάση τα παραπάνω και υπενθυμίζοντας πως ο λογοτεχνικός διάλογος αποπειράται να μεταφέρει στο χαρτί κάτι που υποτίθεται διαμείφθηκε ζωντανά, συζητούμε για τη φυσικότητα στον διάλογο. Σε συνεργασία με τους μαθητές/τριες προσδιορίζουμε τη φυσικότητα ως στοιχείο που προσιδιάζει στον προφορικό λόγο (και διάλογο) και έχει ως χαρακτηριστικά: α. σύντομες ή μισοτελειωμένες φράσεις, παύσεις, ασυνταξίες, β. ιδιόλεκτο των προσώπων 1. εναρμονισμένη με την προσωπικότητά τους, τη μόρφωση και την κοινωνική προέλευσή τους κτλ. και 2. προσαρμοσμένη σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις.

Κατόπιν ζητούμε από τους μαθητές/τριες να απαντήσουν στο τελευταίο ερώτημα του 3^{ου} Φύλλου Εργασίας που αφορά στο σύνολο της τάξης και σε όλα τα κείμενα. Ως κείμενα με τη μεγαλύτερη φυσικότητα επιλέγονται τα αποσπάσματα της Ζ. Ζατέλη και του Καραγκιόζη με διάφορα επιχειρήματα: για παράδειγμα ο Χατζηαβάτης παρουσιάζεται σοβαρός ή σοβαροφανής, μιλά αρχικά στον πληθυντικό, αλλά σε σχέση με τον συνομιλητή του προσαρμόζει τον λόγο του στον ενικό, ο Μπάρμπα-Γιώργος είναι λαϊκός, άξεστος, με ιδίωμα, κτλ. Με αφορμή τα συγκεκριμένα κείμενα τίθεται το ζήτημα της αλληλεπίδρασης του λόγου των προσώπων στον καθορισμό της σχέσης τους αλλά και το αντίστροφο, καθώς επίσης και η σημασία του διαλόγου στη

διαγραφή των χαρακτήρων ενός έργου.

Στάδιο Τρίτο

Δραματοποίηση

Ζητούμε από τους μαθητές/τριες να προσπαθήσουν να δραματοποιήσουν ένα από τα κείμενα, κατά προτίμηση της Ζατέλη, που θεωρήθηκε ότι παρουσιάζει φυσικότητα. Ορίζονται οι υποκριτές και προετοιμάζονται, ενώ οι υπόλοιποι ξαναδιαβάζουν το απόσπασμα και καλούνται κατά τη διάρκεια της δραματοποίησης να παρατηρήσουν τη σχέση του λόγων που εκφέρονται από τους συμμαθητές τους με το σώμα τους (κινήσεις), με τον χώρο και τον χρόνο.

Μετά την εκ νέου ανάγνωση και το τέλος της δραματοποίησης οι μαθητές/τριες κρίνουν τη δραματοποίηση/αναπαράσταση και

α. αναφορικά με το σώμα συνδυάζουν π.χ το ερευνητικό κοίταγμα της Πέρσας στην Ιουλία με το γεγονός ότι η τελευταία δεν λέει φανερά τις σκέψεις της· ότι η Ιουλία σκύβει πολύ κοντά και τραβιέται από την Πέρσα, πάλι στην προσπάθειά της να ‘μασήσει’ τα λόγια της και να αποκρύψει τις πραγματικές της σκέψεις· ότι η Πέρσα την πλησιάζει, για να ακούσει καλύτερα.

β. αναφορικά με τον χρόνο παρατηρούν 1. την κατανομή του χρόνου μεταξύ των ομιλητών: η Πέρσα μιλάει περισσότερο, η Ιουλία λιγότερο, 2. την επιβράδυνση ή επιτάχυνση του ρυθμού της συζήτησης: η Πέρσα χωρίς παύσεις, η Ιουλία με συνεχείς παύσεις, 3. τον τρόπο που περνάει ο λόγος από τον ένα στον άλλο ομιλητή: απάντηση σε προηγούμενη ερώτηση ή προσπάθεια του ομιλητή στην κατάλληλη στιγμή να προκαταλάβει τον άλλο και να πει τις ιδέες του.

γ. αναφορικά με τον χώρο επισημαίνουν ότι, αν και από το απόσπασμα δεν είναι ευδιάκριτος ο χώρος όπου διαδραματίζεται η σκηνή, η φράση της Πέρσας ‘σε αυτό το σπίτι’ μας καθοδηγεί ότι πρόκειται για τον χώρο ενός σπιτιού. Ειδικότερα η ύπαρξη κοντά στην Ιουλία της πόρτας, όπου με τη φυγή θα ζητήσει καταφύγιο παίζει ρόλο στην απόφασή της να εκμυστηρευτεί αυτό που θέλει. Συνάμα ο τόπος καθορίζει και το ύφος του εκφερόμενου λόγου που είναι καθημερινός και ανεπίσημος.

Οι μαθητές/τριες καταλήγουν πως οι κινήσεις, η στάση, το βλέμμα όλα εναρμονίζονται με την προσωπικότητα, τη διάθεση και τις προθέσεις του ήρωα/ομιλητή και με τον τρόπο που διάκειται απέναντι στα άλλα πρόσωπα. Επίσης η μονοπώληση του χρόνου σε έναν διάλογο από ένα πρόσωπο αλλά και το γεγονός ότι αυτό αρθρώνει λόγο σε μια συγκεκριμένη στιγμή αποκαλύπτουν τη ψυχική του κατάσταση, τους σκοπούς του και τις σχέσεις του με τους άλλους ομιλητές. Τέλος ότι ο χώρος στον οποίο διεξάγεται ένας διάλογος προσδιορίζει και το ύφος που επιλέγεται από τα πρόσωπα, για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, αλλά και τον τρόπο και την πορεία με την οποία εξελίσσεται ο διάλογος.

Ασκήσεις

Μετά την ολοκλήρωση της ενότητας για τον διάλογο ορίζουμε ασκήσεις που βοηθούν στην εμπέδωση της διάκρισης των λογοτεχνικών ειδών σε συνάρτηση με τον διάλογο και τη διαφορετική μορφή που παίρνει σε αυτά¹⁵.

Άσκηση 1η: Να μετατρέψετε το αφηγηματικό κείμενο της Ζατέλη σε θεατρικό.

Άσκηση 2η: Να μετατρέψετε το θεατρικό κείμενο του Μπέκετ σε αφηγηματικό.

15 Πρβλ. και Έκφραση Έκθεση, Τεύχος Α' Ενιαίο Λυκείο, 2005, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, σσ. 115.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Βουρβέρη Κ. Ι., 1954, «Ο παιδεύων διάλογος», περ. Πλάτων, τ. 6, σ. 4 κ.ε.
- Βώρος Φ. Κ., 1978, «Διάλογος και Επικοινωνία», περ. Νέα Παιδεία, τ. 7, σσ. 13-22.
- Κασσωτάκη Μ. Ι., 2003, Η αξιολόγηση της επιδόσεως των μαθητών- Μέσα, μέθοδοι, προβλήματα, προοπτικές, Εκδ. Γρηγόρης, Αθήνα.
- Οδηγίες για τη Διδασκαλία των Φιλολογικών Μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, Σχολικό έτος 2004-5, Αρχαία Ελληνικά- Λατινικά- Νεοελληνική Γλώσσα- Νεοελληνική Λογοτεχνία – Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία- Ιστορία, Φιλοσοφία – Ψυχολογία, 2004, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Παπανούτσος Ε. Π., 1975, Το δίκαιο της πυγμής, Δωδώνη, Αθήνα, σσ. 215-218.
- Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 1992, Έκφραση- Έκθεση, Για το Λύκειο, Τεύχος Α΄, Βιβλίο του Καθηγητή, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2000, Έκφραση- Έκθεση, Τεύχος Α΄, Ενιαίο Λύκειο, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2005, Έκφραση- Έκθεση, Για το Λύκειο, Τεύχος Α΄, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Τσολάκης Χ. –Αδαλόγλου Κ. –Αυδή Α. –Λόππα Ε. –Τάνης Δ., 2006, Έκφραση- Έκθεση, Ενιαίο Λύκειο, Τεύχος α΄, Βιβλίο του Καθηγητή, (αναθεωρημένη έκδοση), Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.
- Χαραλαμπίδης Α. –Χατζησαββίδης Σ., 1997, Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία και πρακτική εφαρμογή, Εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη.
- Χατζηδημού Δ., 1991, Προετοιμασία και σχέδιο μαθήματος: συμβολή στον προγραμματισμό της διδασκαλίας, Εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Bloom B. S. – Krathwohl D. R., 1991, Ταξινομία διδακτικών στόχων, τ. 1 (Γνωστικός Τομέας), τ. 2 (Συναισθηματικός Τομέας), μτφρ. Α. Λαμπράκη- Παγανού, Εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη.
- Mager R. F., 1985, Διδακτικοί στόχοι και διδασκαλία, Εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1^ο Φύλλο Εργασίας

Λες ότι η αρετή μπορεί να διδαχτεί, κι εγώ πιστεύω εσένα περισσότερο απ' όσο θα πίστευα οποιονδήποτε άλλο άνθρωπο. Κάτι, όμως, που με παραξένεψε στα λόγια σου, σε παρακαλώ να μου το εξηγήσεις. Έλεγες, πράγματι, ότι ο Δίας έστειλε στους ανθρώπους τη δικαιοσύνη και την αιδώ, και, σε πολλές περιπτώσεις, πάλι, με όσα έλεγες εννοούσες ότι η δικαιοσύνη και η σωφροσύνη και η οσιότητα, και όλα αυτά μαζί, είναι ένα πράγμα, η αρετή. Αυτά, λοιπόν, εξήγησέ μου σε παρακαλώ με λεπτομέρειες. Τι από τα δυο ισχύει: είναι ένα πράγμα η αρετή και μέρη της είναι η δικαιοσύνη και η σωφροσύνη και η οσιότητα, ή αυτά, που ανέφερα μόλις τώρα, είναι όλα ονόματα του ίδιου και μοναδικού πράγματος: Αυτό είναι που θέλω ακόμα.

– Μα είναι εύκολο, είπε, να απαντήσω σ' αυτό, ότι η αρετή είναι μία και μέρη της αυτά που ρωτάς. – Πώς ακριβώς, είπα· όπως είναι μέρη τα μέρη του προσώπου, το στόμα κι η μύτη και τα μάτια και τ' αυτιά, ή όπως τα μόρια του χρυσού, που δε διαφέρουν το ένα από τ' άλλο, μεταξύ τους και ως προς το σύνολο, παρά μόνο στο μέγεθος ή στη μικρότητα; – Μου φαίνεται ότι υφίσταται η πρώτη σχέση, εκείνη που υπάρχει ανάμεσα στα μέρη του προσώπου και σε ολόκληρο το πρόσωπο. – Λοιπόν, τι γίνεται ακριβώς, είπα εγώ· οι άνθρωποι παίρνουν, από τα μέρη αυτά της αρετής, άλλοι το ένα και άλλοι το άλλο, ή αναγκαστικά, αν κάποιος αποκτήσει το ένα, τα έχει όλα; – Καθόλου, είπε, αφού πολλοί είναι ανδρείοι άλλα άδικοι και άλλοι, πάλι, είναι δίκαιοι, όμως όχι σοφοί.

Δραστηριότητες: Διαβάστε το κείμενο και συνεργαστείτε με τον διπλανό/ή σας για να εντοπίσετε τη δομή, το είδος και τον στόχο του διαλόγου. Τεκμηριώστε την άποψή σας. Μπορείτε να συμβουλευτείτε ξανά τα λήμματα από τα λεξικά:

διάλογος: 1. η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για επίλυση προβλήματος, συλλογή πληροφοριών κ.λ.π.): γόνιμος,/ εποικοδομητικός ~ \ \ ανοίγω ~ \ \ οι ~ της ταινίας ANT. μονόλογος: ΦΡ. διάλογος (μεταξύ) κωφών για πλήρη ασυνεννοησία και εμμονή των συνομιλητών στις θέσεις τους, 2. φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη του θέματος: οι ~ ■ συνομιλία.

διάλογος: 1. συζήτηση, ανάμεσα σε δύο συνήθ. πρόσωπα ή ομάδες ανθρώπων, κατά την οποία καθένας από τους συνομιλητές παίρνει εναλλάξ το λόγο για να διατυπώσει, με σχετική συντομία, την άποψή του επάνω σε κάποιο θέμα: (ακολουθούν παραδείγματα), \ (επέκτ.) συνεχής ανταλλαγή απόψεων για την εξομάλυνση διαφορών, για την εξεύρεση κοινών αποδεκτών λύσεων κτλ. (ακολουθούν παραδείγματα). 2. τα λόγια που ανταλλάσσουν τα πρόσωπα σε ένα λογοτεχνικό, θεατρικό ή κινηματογραφικό έργο (ακολουθούν παραδείγματα). 3. φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο, στο οποίο η ανάπτυξη του θέματος γίνεται με ερωταποκρίσεις ανάμεσα σε διάφορα πρόσωπα: Οι διάλογοι του Πλάτωνα. Οι «Νεκρικοί διάλογοι» του Λουκιανού.....

2ο Φύλλο Εργασίας

1.

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Υψηλότατε μπορώ να σας διακόψω;

ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ: Κληρονομικό, Συνταγματικό, Αστικό...

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Ο Πρωθυπουργός, υψηλότατε, περιμένει ακρόασιν...

ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ: ... Πού είναι το Ρωμαϊκό δίκαιο; Λείπει το Ρωμαϊκό δίκαιο...

(Ψάχνει)

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Περιμένει, μεγαλειότητα, και υβρίζει ως καραγωγεύς!

ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ: Ποιος πήρε το Ρωμαϊκό δίκαιο;...

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Θα ερωτήσω τη μαγείρισσαν.

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ: Για ρίζε δω μια ματιά! (Του πετά ένα βιβλίο που μεταχειριζόταν στο σιδέρωμα).

ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ: Πάλι εσύ; Δε σ' έχω παρακαλέσει να μη μου παίρνεις τα βιβλία μου;

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ: Μα δεν το χάλασα! Το βάζω έτσι από κάτω και σιδερώνω τους ώμους.

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Υψηλότατε, ο Πρωθυπουργός περιμένει... ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ: Πρόσεξε, πατάς μες στο ταπί... Κράτα αυτή την κορδέλα ως κάτω-κάτω. Δεν είναι ωραίο βερυκοκί;

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: Έκτακτον, αλλά πρέπει να ξυπνήσομεν τον μεγαλειότατον...

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ: Τεντωμένη την κορδέλα, Πολύκαρπε, και ίσια...

ΠΟΥΚΑΡΠΟΣ: (Στον ΠΡΙΓΚΗΠΑ). Νομίζω, υψηλότατε, ότι πρόκειται για κάτι επείγον.

2.

ΒΑΣΙΛΙΑΣ: Έρχεσαι και λόγου σου από κει;

ΣΠΥΡΟΣ: Από κει κι ούτε ψύλλος στον κόρφο μου... Με βλέπω ζωντανό, με ακούω ζωντανό και δεν με πιστεύω...

(Τραγουδάει)

ΒΑΣΙΛΙΑΣ: Άσ' τα τραγούδια, χριστιανέ μου, και πες μου τι απόγινε!...

ΣΠΥΡΟΣ: Έτρεμα σαν το ψάρι... Πού βρέθηκα γω από ράφτης, ηρωικός πολεμιστής του έθνους; Ήμωνα το ρεζίλι του συντάγματος! Αλλά μόλις ξεστόμισες «δεν το κουνάω βήμα, θα πεθάνω εδώ»...

Ξεδίψασα, χόρτασα, ντύθηκα, παπουτσώθηκα, αρματώθηκα...

(Τραγουδάει)

ΒΑΣΙΛΙΑΣ: Δηλαδή, τι έγινε; Πες μου, με μια λεξούλα, τι έγινε;

ΣΠΥΡΟΣ: (Στον ΦΙΛΙΠΠΟ που μπαίνει). Σύντεκνε, ακούς; ο Βασιλιάς ρωτάει τι έγινε.

ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ: Πα, πα, πα, πάααα!

ΒΑΣΙΛΙΑΣ: Από κει έρχεσαι και συ;

ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ: Ποιος με είδε και δε με φοβήθηκε...

ΒΑΣΙΛΙΑΣ: Τότε μην κουνηθείς από κει που είσαι, κοίταξέ με κατάματα και πες μου σταράτα: τι έγινε;

3.

ΣΠΥΡΟΣ: (Μπαίνοντας). Παίδες! Πάτε χαμένοι όλοι σας!

TΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Τι τρέχει;

ΣΠΥΡΟΣ: Γενική Επιστράτευση!

(Γέλια ξεκαρδιστικά)

ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ: Χαρά στο κέφι σας!

ΣΠΥΡΟΣ: Αν δεν με πιστεύεις, ρίξε μια ματιά στην ταβέρνα του Μάνθου!... Ο βασιλιάς είναι κει και ζητιανεύει στρατιώτες!

ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ: Να τους κάνει τί, πανάθεμά με!

ΣΠΥΡΟΣ: Θα τους αραδιάσει, λέει, στα σύνορα, να κάνουνε όλοι μαζί «Ξουτ βρε» να φοβηθεί ο εχθρός και να υποχωρήσει.

(Γέλια)

ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ: Βρέθηκε κάνας λωλός να πει πάμε;

ΣΠΥΡΟΣ: Οι τρεις που έχουμε είναι κιόλας από κοντά!

TΑΒΕΡΝΙΑΡΗΣ: Κάντε γούστο που θα 'ρθουνε κι εδώ.

ΣΠΥΡΟΣ: Ας έρθουνε και θα καλοπεράσουνε!

Δραστηριότητες:

1. Να διερευνήσετε την αποτελεσματικότητα του κάθε διαλόγου.

2. Να συγκρίνετε και να σχολιάσετε τα τρία αποσπάσματα ως προς τον βαθμό αποτελεσματικότητάς τους.

3^ο Φύλλο Εργασίας

1.

«Γιατί αλήθεια μ' αποφεύγεις;» την ρώτησε γέροντας λίγο στα πλάγια τα σκουλαρίκια της.

«Κι εσύ επειδή πήρα τη θέση της μάνας σου σ' αυτό το σπίτι;»

«Την θέση της μάνας μου;» έκανε η Ιουλία. «Όχι ... εγώ δεν».

«Εσύ ξέρω πώς δεν είσαι χαρούμενη από πριν πάρω τον πατέρα σου», της είπε η Πέρσα ερευνώντας την γύρω απ' τα μάτια και το στόμα. «Γιατί όμως; Και γιατί μ' αποφεύγεις αντί να μου πεις τι σε τρώει;»

«Δεν ... τίποτα», ψέλλισε η Ιουλία, «ήρθα να δω πώς πάει το κοριτσάκι ... Κι εγώ τότε έτσι... Μα ύστερα ... Ω, τίποτα».

«Ω-τίποτα», ακούστηκε μια ανάλαφρη ηχώ από πίσω: η μικρή Ιουλία ακόμα έπαιζε, όποτε ξυπνούσε, με τα λόγια της μεγάλης ...

«Μείνε λίγο», της είπε χαμηλόφωνα αλλά με ζέση η Πέρσα, «μόνο μαζί σου μιλάει έτσι, δεν την ακούς;»

«Ξέρω ...» είπε η Ιουλία κι έσκυψε αναπάντεχα πολύ κοντά στην μητριά της: της είπε κάτι πολύ-πολύ σιγά, πιο πολύ το χνώτο της άκουσε παρά την φωνή της. Και βιάστηκε να τραβηχτεί στην πόρτα .

«Στάσου ... τι είπες;» ρώτησε εκείνη πηγαίνοντας κοντά της.

2.

Ο Γκαετάνο κι ο Αλέκος στέκονταν μισοκρυμμένοι πίσω από τα κάγκελα της σκάλας.
– Ουφ! Σα να μου πέρασε, κάνει ο Γκαετάνο βάζοντας το χέρι του μπροστά στο στόμα.
– Τον είδες; λέει ο Αλέκος. Μού 'ριχνε ματιές ...
Όλο μιλούσε με τη Βερενίκη ο σπιόνος ... Τά 'χει μ' εμένα, ε; – κι έκανε μια χειρονομία: Θα δεις!...

Χλώμιασε απότομα κι έβαλε το χέρι πάνω στο στομάχι.

– Πού πας; τον ρώτησε ο Γκαετάνο.

Δίχως ν' αποκριθεί, κάθισε στο σκαλοπάτι κι ακούμπησε το μάγουλο στο κάγκελο. Από πάνω του στεκόταν ο Γκαετάνο. Είχε σηκωμένη και τη μυτερή κουκούλα στο κεφάλι του.

– Ποιος έπαιζε βιολί; ... ρώτησε ο Αλέκος μελαγχολικά.

– Βιολί; ... Α, ναι, θά 'ταν η Μόνικα. Τότε που κράζαν τα κοκόρια.

– Όχι, του λέει, σφύριζε το τραίνο ... Έπαιζε τόσο εύθυμα και θλιβερά μαζί ...

3.

– Μα με τέτοια δε γίνεται διήγημα, δεν το καταλαβαίνεις; Αν έχεις να μου πεις τίποτα παράξενο, τίποτα έκτακτο που να έκανε ...

– Δημήτρη, πες του για τους αστυφύλακες.

– Σώπα, μωρέ Νικόλα. Τι να τους κάνει τους αστυφύλακες; Α, να κάτι: Θυμάσαι τότε επί Φαρούκ, που κανείς δεν τολμούσε να κατεβεί στο δρόμο για να μαζέψουμε υπογραφές στη Διακήρυξη της Στοκχόλμης. Ο Σάββας έκανε την αρχή. Διάλεξε τον τομέα του Τελωνείου και τον αλώνισε. Άλλους, τους πιάσανε. Δυο φάγαν απέλαση, θυμάσαι; Μα ο Σάββας όχι μόνο δεν πιάστηκε, αλλά κατάφερε και να πάρει την υπογραφή του αξιωματικού που του έκανε την ανάκριση.

– Πώς τον κατάφερε;

– Του εξήγησε. Του διάβασε τη διακήρυξη κι ο άλλος είπε: Μα τούτο το υπογράφω κι εγώ.

– Άλλες λεπτομέρειες; Αν ξέραμε περισσότερα ...

– Τι τα χρειάζεσαι; Δε σου φτάνει πως πήρε την υπογραφή εκείνού που θα διάταζε να τον πιάσουν;

– Στο διήγημα δεν είναι τα γεγονότα που λογαριάζουν, μα πώς γινήκανε και πώς τα περιγράφεις. Χωρίς ψυχολογικές λεπτομέρειες κανείς δε θα σε πιστέψει.

4.

ΚΥΡΙΑ ΡΩΝΕΪ: Αν με βοηθούσατε ν' ανεβούμε αυτό το γκρεμό, δεσποινίς, σκέφτομαι ότι ο Δημιουργός σας θα σας το ανταπέδιδε, εκείνος τουλάχιστο.

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΦΙΤΤ: Άιντε, άιντε, κυρία Ρώνεϋ, μη μου δείχνετε τα νύχια σας. Θα μου το ανταπέδιδε! Αυτές τις αγγαρείες τις κάνω δωρεάν – ή καθόλου. (Κατεβαίνει λίγα σκαλοπάτια, σταματά). Θέλετε δίχως άλλο να στηριχθείτε πάνω μου;

ΚΥΡΙΑ ΡΩΝΕΪ: Ζήτησα από τον κ. Μπαρέλλ να μου δώσει το μπράτσο του, απλώς να μου δώσει το μπράτσο του. (Παύση). Μου γύρισε την πλάτη και μ' άφησε εδώ.

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΦΙΤΤ: Λοιπόν, το μπράτσο μου θέλετε τότε; (Παύση. Ανυπόμονη). Λοιπόν, είναι το μπράτσο μου που θέλετε, ή τί;

ΚΥΡΙΑ ΡΩΝΕΪ: (Εκρηκτική): Το μπράτσο σας! Οποιοδήποτε μπράτσο! Ένα μπράτσο! Ένα χέρι βοήθειας! Για πέντε λεπτά. Χριστέ μου, τι πλανήτης!

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΦΙΤΤ: Στ' αλήθεια ... θέλετε να σας το πω; Έχω την εντύπωση πως το καλύτερο θάταν να μη βγαίνετε καθόλου.

ΚΥΡΙΑ ΡΩΝΕΪ: (Με βιασιότητα): Κατεβήτε, δεσποινίς, κατεβήτε από κει και δώστε μου το χέρι σας, ή ξεσηκώνω την ενορία.

(Παύση. Άνεμος. Η δ. Φιττ κατεβαίνει τα τελευταία σκαλοπάτια)

ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΦΙΤΤ: (Υποχωρητική): Λοιπόν, ας εκπληρώσουμε τα χριστιανικά μας καθήκοντα.

5.

– Πού είναι τώρα, ξαναρωτάει ασθματικά.

Το κλάμα της Ηλέκτρας γίνεται οργή.

– Στο βουνό, λέει με μίσος.

– Ποιοι άλλοι ήταν μαζί του.

– Στο βουνό.

Κι ανάμεσα σε λυγμό και κραυγή μίσους, με μια επιθετικότητα παράφορη, ασυγκράτητη:

– Στο βουνό ... στο βουνό ... στο βουνό ... στο βουνό ...

Η ανάσα του αλλουνού γίνεται ρόγχος ετοιμοθάνατου ζώου.

– Στο βουνό ... στο βουνό,

συνεχίζει η Ηλέκτρα, μεταβάλλοντας αυτή τη λέξη σε απειλή.

Πρωί. Ποτάμι με στεκούμενα νερά έξω απ' την πόλη, από κείνα που ξεβράζουν μέσα τους απόνερα από βυρσοδεψεία. Βάλτος από ξερά βούρλα κι ένας δρόμος ανάμεσα. Στην όχθη πεσμένη η Ηλέκτρα, με πρόσωπο στο χώμα. Τα παπούτσια της πεταμένα πιο πέρα. Φοράει τη νυχτικά και τη βυσιλιά ρόμπα της Κλυταιμνήστρας, λερωμένη από χώμα και βούρκο. Θάλεγε κανείς πως την πέταξαν εκεί αναισθητη μετά το βιασμό. Ένας βάτραχος αναδεύεται και κράζει. Σιωπή. Ξαφνικά η Ηλέκτρα σηκώνεται. Τινάζει το χαρτοπόλεμο απ' τα ρούχα και τα μαλλιά της σα να τέλειωσε μια παιγμένη σκηνή. Προχωρεί. Βγάζει ένα μαντίλι κι αφαιρεί το μακιγιάζ απ' το πρόσωπό της, σημάδια βίας, λίγο ξεραμένο αίμα.

6.

ΣΕΛΗΜ – Παιδί μου, ήρθε ο Γιώργος, ο μέλλων σύζυγός σου.

ΚΑΡΑΓΚΚΙΟΖΗΣ – Ήρθε ο Γιώργος, ο αγαπημένος μου Γιωργάκης;

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ωι, μανούλα μ' ... Παλάβωσα ο έρμους.

ΚΑΡΑΓΚΚΙΟΖΗΣ – Αχ, πώς ανυπομονώ να πάρω τον Γώγο μου.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Ωι, ώι, ο έρμους ... Γέρο, ογλήγορα, ογλήγορα.

ΣΕΛΗΜ – Ναι, παιδί μου, ογλήγορα.

ΚΑΡΑΓΚΚΙΟΖΗΣ – Αχ ... πώς επιθυμώ να ενωθώ με τον Γώγο μου.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Κι εγώ, κι εγώ ου έρμους.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Κύριε Γιώργο, σας είπε ο πεθερός σας;

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Σαν τι, ρε;

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Ότι τη νύφη θα την πάρεις μπουμπουλωμένη.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Μου το είπε ...

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Λοιπόν, ετοιμάσου.

ΜΠΑΡΜΠΑΓΙΩΡΓΟΣ – Έτοιμος είμ' ...

ΦΑΤΜΕ – (Κρυφίως εις τον Χατζηαβάτη.) Τι γίνεται, κύριε Χατζηαβάτη.

ΧΑΤΖΗΑΒΑΤΗΣ – Δεσποινίς, κρυφτείτε.

Δραστηριότητες

Ι. Για κάθε ομάδα το αντίστοιχο κείμενο ως εξής:

Ομάδα Α: Κείμενο 1

Ομάδα Β: Κείμενο 2

Ομάδα Γ: Κείμενο 3

Ομάδα Δ: Κείμενο 4

Ομάδα Ε: Κείμενο 5

Ομάδα ΣΤ: Κείμενο 6

1. Σε ποιο λογοτεχνικό είδος θα μπορούσατε να κατατάξετε το απόσπασμα; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας παραθέτοντας στοιχεία που συνηγορούν σε αυτά που υποστηρίζετε.

2. Με ποια μέσα επιχειρείται να αποδοθεί ένας υποτιθέμενος προφορικός διάλογος στον γραπτό λόγο; Με ποιο τρόπο βοηθά στην αναπαράσταση του διαλόγου το καθένα από τα παραπάνω μέσα; (Λάβετε υπόψη σας τα εξωγλωσσικά και τα παραγλωσσικά στοιχεία).

II. Για όλη την τάξη, από όλα τα κείμενα:

1. Ποιο κείμενο κατά τη γνώμη σας διαθέτει τη μεγαλύτερη φυσικότητα και γιατί;